

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Заверуха Богдан

На тлі війни в Україні особи похилого віку опинилися у вразливому становищі, часто залишаючись в районах бойових дій або евакуюючись без належної підтримки. Вони стикаються з погіршенням здоров'я, соціальною ізоляцією, цифровою нерівністю та обмеженим доступом до необхідних послуг. Існуюча психосоціальна підтримка (Н. Гаркавенко, С. Собкова, О. Чабан) часто не відповідає викликам воєнного часу, що вимагає пошуку нових підходів, аналізу потреб літніх людей та адаптації міжнародного досвіду для формування ефективної політики, розвитку сервісів та зміцнення співпраці в кризовий і післявоєнний період.

Метою дослідження є обґрунтування психосоціальної підтримки осіб похилого віку в умовах війни, зокрема аналіз міжнародного досвіду щодо ефективних підходів та практик, а також адаптація цих методів до сучасних українських реалій для зменшення соціальної ізоляції, покращення емоційного стану та інтеграції у спільноту.

Внаслідок військових дій середня тривалість життя чоловіків в Україні зазнала значного скорочення за останні роки. Згідно з даними Інституту демографії та соціальних досліджень України, які порівнюють 2023 рік із спокійнішим 2021 роком, спостерігається вражаючий спад тривалості життя. Якщо раніше середня тривалість життя чоловіка в Україні становила 65 років, то зараз ця цифра скоротилася майже на 8 років і становить 57,3 року [2].

В останні роки, перед повномасштабною війною, спостерігалось покращення з тривалістю життя, але війна призвела до серйозних змін. Значна кількість цивільних і військових загинула на фронті, що зумовило суттєве зменшення середньої тривалості життя чоловіків, що є надзвичайно важливою проблемою для України, відзначив головний науковий співробітник Інституту демографії та соціальних досліджень України, С. Романюк, під час виступу на одній із

конференцій у Києві [1, 2].

Науковці висловлюють думку (Н. Гаркавенко та С. Собкова), що розв'язати проблему демографічного скорочення можна за допомогою низки заходів, зокрема збільшення матеріальної підтримки для батьків при народженні дитини та надання їм ширших можливостей для збереження кар'єри після появи малюка. На його думку, це може стимулювати зростання народжуваності. Водночас, проблема старіння населення не зазнає суттєвих змін, і геронтологія в країні не має відповідних інструментів для поліпшення умов проживання такої вразливої групи населення, як літні люди, під час війни.

На початок 2022 року Україна мала 123-є місце в світі за тривалістю життя, з середнім показником, що на 12-14 років менше, ніж у розвинених країнах світу та Європи. Жінки в нашій країні живуть на 10 років довше, ніж чоловіки, що є тривожним показником. Значний вплив на демографічне старіння в Україні має надмірна смертність чоловіків працездатного віку – це окремий аспект ситуації. Згідно з даними Інституту демографії та соціальних досліджень ім. Птухи, якщо розглядати 18-річних хлопців, то в мирний час 40% з них не доживали до 60 років. На жаль, війна лише загострює цю проблему, що призведе до ще більшого старіння нації [1, 2].

До 24 лютого 2022 року у нас існував феномен «трьох четвірок»: кожен четвертий українець – старше 60 років, з яких кожна четверта особа живе самотньо або в одиночному подружжі. Проживання літніх людей окремо від дітей часто супроводжується самотністю, погіршенням здоров'я та обмеженим доступом до підтримки. Кожен четвертий літній чоловік чи жінка потребує комплексної медичної та соціальної допомоги. Для цього необхідно впроваджувати програми, які охоплюють допомогу вдома, у денних стаціонарах та спеціалізованих центрах, що сприятиме зменшенню ізоляції та покращенню якості життя.

Дотримання та захист прав літніх людей є ключовим елементом соціальної підтримки. Принципи ООН щодо літніх людей (1991 р.) визначають їх права на

незалежність, участь, турботу, самореалізацію та гідність, що мають стати основою національної політики. В умовах війни важливо забезпечувати доступ до якісних послуг, залучення до громади та повагу до їхнього досвіду, щоб мінімізувати ризики соціального виключення. Це завдання є пріоритетом для соціальних служб, громадських організацій і держави. Серед підходів психосоціальної підтримки осіб похилого віку під час війни виділено такі [1, 2]:

1. Індивідуальні консультації та тренінги для фахівців.
2. Групове консультування та психоедукаційні сесії.
3. Організація заходів для зміцнення соціальних зв'язків та створення нових мереж взаємодії на рівні громади.
4. Надання психологічної допомоги в місцях переміщення та видачі гуманітарної допомоги тощо.

В умовах глобального старіння населення багато країн світу переглядають традиційні моделі соціальної підтримки осіб похилого віку. Зокрема, у країнах Європейського Союзу дедалі більшого поширення набуває підхід «aging in place» – концепція, яка передбачає створення умов для гідного старіння людини у власному домі або звичному соціальному середовищі, без потреби переїзду до спеціалізованих закладів. Такий підхід базується на ідеї, що літня людина має право залишатися у своїй громаді, серед знайомого оточення, продовжувати жити звичним життям із необхідною соціальною та медичною підтримкою.

Реалізація концепції «aging in place» передбачає розбудову системи соціального патронажу, організацію мобільних соціальних бригад, впровадження послуг догляду вдома, що включають не лише допомогу з побутовими справами, а й емоційно-психологічну підтримку. У Німеччині, Франції, Нідерландах, Швеції та інших країнах ЄС активно діють багатофункціональні центри підтримки літніх людей, які поєднують соціальні, медичні та освітні послуги. Додатково надаються субсидії на переобладнання житла під потреби людини з віковими змінами, що

дозволяє зменшити ризик інституціалізації.

В скандинавських країнах (особливо у Данії та Норвегії) соціальна політика базується на філософії активного старіння, де літні люди залишаються активними учасниками суспільного життя, отримують підтримку для волонтерської діяльності, творчого самовираження та міжпоколінного діалогу, що сприяє не лише фізичному добробуту, а й психоемоційній стабільності людей похилого віку, знижує рівень депресії, тривожності та відчуття самотності, що підтверджується низкою міжнародних досліджень.

В Україні елементи підходу «aging in place» лише починають розвиватися, переважно завдяки діяльності громадських і благодійних організацій, таких як «Життєлюб», «Let's Help», «Старенькі», «Старість НА радість». Ці ініціативи демонструють ефективність адресної допомоги, дружніх до літніх людей сервісів та важливість людяного підходу до старіння. Водночас, системного впровадження цього підходу на державному рівні поки не відбувається. Війна значно ускладнила доступ до стаціонарних соціальних послуг, особливо в сільських і прифронтових територіях, тому децентралізовані, мобільні й гнучкі форми підтримки в умовах надзвичайної ситуації є критично важливими.

Отже, досвід країн ЄС демонструє, що інвестування в послуги догляду на дому, персоналізовану підтримку та розвиток громадських ресурсів є не лише гуманістичним, а й економічно ефективним підходом до забезпечення гідного старіння. Для України адаптація елементів цієї моделі, з урахуванням воєнного контексту, може стати основою для реформування соціальної політики у сфері старіння та розвитку інноваційних сервісів підтримки літніх людей.

Список використаних джерел

1. Інститут демографії та соціальних досліджень України. URL: <https://idss.org.ua/index>
2. Принципи Організації Об'єднаних Націй щодо літніх людей. Прийняті резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 46/91 від 16 грудня 1991 року. URL: <https://surl.li/wjhbvf>